

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ

(1913)

Τῇ 4 Ἰουλίου παρελθόντος ἔτους ἡρξάμην, δαπάναις τῆς Ἐταιρείας καὶ ἀδείᾳ τῆς Γεν. Διοικήσεως Ἡπείρου, τῶν ἀνασκαφῶν Νικοπόλεως.

Ἡ πόλις αὕτη ἰδρύθη, ὡς γνωστόν, τῷ 31 π. Χ. ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων Αὐγούστου ἐπὶ τῇ περιφανεστάτῃ αὐτοῦ παρὰ τὸ Ἄκτιον νίκῃ, ἐπ' αὐτοῦ τοῦ λαίμοῦ τῆς ἡπειρώτιδος χερσονήσου, ὅπου ἦν οὗτος ἐστρατοπεδευμένος διαρκούσης τῆς ἱστορικῆς ναυμαχίας. Ἡ Νικόπολις, τυχοῦσα πλείστων προνομίων, ἀτελειῶν καὶ ἕνεκα πολλῶν ἄλλων φυσικῶν τε καὶ ἐπικτήτων ἀρετῶν, ἀπέβη ταχέως πόλις μεγίστη καὶ πλουσιωτάτη, κατέστη δὲ καὶ πρωτεύουσα ἐπὶ τινὰς αἰῶνας τῆς ὅλης Ἡπείρου, ἀριθμοῦσα ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς ὑπὲρ τὰς 300,000 κατοίκων. Δυστυχῶς ὅμως πολλοὶ βάρβαροι λαοί, ὡς οἱ Γότθοι καὶ ἄλλοι, ἀπὸ τοῦ Ε' ἤδη αἰῶνος, εἰσβαλόντες εἰς Ἡπειρον κατέστρεψαν ἐπανειλημμένως τὴν Νικόπολιν, τέλος δὲ οἱ τοῦ Κρούμμου ἀπόγονοι, Βούλγαροι, κατηδάφισαν ἐκ θεμελίων ταύτην κατὰ τὸ 1080 μ. Χ.

Ἐκτοτε ἡ Νικόπολις περιῦλθεν εἰς πλήρη ἀφάνειαν, τὰ δὲ μεγαλοπρεπῆ αὐτῆς ἐρεῖπια ἐγένοντο ἀντικείμενον ἀγρίας συλήσεως, πάντων τῶν περιόικων ἐξ αὐτῆς ἀπικομιζομένων πάντα λίθον, ξυλείαν, κεράμους, καὶ ὅ,τι ἄλλο ἦν χρήσιμον πρὸς οἰκοδομίαν.

Τοιαύτη οἰκτρὰ τύχη, ἐπεφυλάχθη εἰς τὴν ὥραίαν τοῦ Αὐγούστου πόλιν, ἐν ᾗ οὗτος εἶχεν ἀνεγείρει ναδὸν μεγαλοπρεπῇ εἰς τὸν Ἄργιν καὶ Ποσειδῶνα καὶ ἄλλα περιφανῇ ἰδρύματα καὶ ἥτις κατόπιν κατεκοσμήθη διὰ θεάτρων, στοῶν, ᾠδείων, πλείστων δημοσίων κτιρίων, θαυμαστῶν ἰδιωτικῶν ἐπαύλεων, δεξαμενῶν, ὑδραγωγείων καὶ ἀπειραρίθμων ἄλλων μνημείων τέχνης, ὧν μόλις τινῶν ἀπελείφθησαν τὰ θεμέλια, ἐνίων δὲ οὐδὲ ἔχονος

κᾶν, διότι ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας καὶ ἰδίως ἐπὶ τουρκοκρατίας εἰς τὰ ἐρείπια ταῦτα κατεσκήνουν παντοῖοι ἀλγῆται, ὡς καὶ πληθὺς ποιμένων καὶ βουκόλων, ὥστε καὶ ἔαν ὑπελείφθῃ τι ἐκ τῆς διαρπαγῆς τῶν περιόικων, ἤδη καὶ τοῦτο ἐξηφανίσθη ἐκ τῆς διαρκοῦς ἐπ' αὐτῶν διαμονῆς τῶν ἀγροίκων καὶ ἁμαθῶν τούτων ἀνθρώπων, ἐνῶ συγχρόνως καὶ ἄλλη τις πληγὴ, ἔτι χείρων, σμῆνος ὁγλ. ἀρχαιοκαπήλων καὶ τυμβωρύχων, ὡς ἀγέλη κοράκων, ἐπὶ τὴν λαμπροτάτην ταύτην ἄλλοτε τῆς Νίκης μεγαλόπολιν ἐνσκήψαν, ἀφήρεσε καὶ ἐσύλησεν ἐξ αὐτῆς καὶ αὐτὰ τὰ ὑπὸ τὴν γῆν καὶ ἐν τοῖς σπλάγχχνοις αὐτῆς βαθύτατα ταφέντα καὶ κεκρυμμένα ἀντικείμενα. . . (Εἰκὼν 1.)

Εἰκὼν 1. Ἐρείπια ἀρχαίου κυρίου ἐν Νικοπόλει

Ἐν τοιαύτῃ οἰκτρᾷ διατέλει ἡ περιφανὴς τοῦ Ἀυγούστου πόλις ἐρειπώσῃ καὶ καταστροφῇ, ὅτε, θεῖα συνάρσει, ἐκτραγέντος τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κατὰ τῶν Τούρκων πολέμου τῶν Βαλ-

κανικῶν λαῶν κατὰ τὸ ἔτος 1912, τὰ γενναῖα ἐλληνικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν ἀντισυνταγματάρχην κ. Π. Σπηλιάδην, ἐπ' αὐτῶν τῶν ἐρειπίων τῆς Νικοπόλεως, κατ' εὐτυχίᾳ ὄντως οἰωνόν, κατασυντρίψαντα τὸν ἐχθρόν, εἰσῆλθον νικηφόρα εἰς Πρέβεζαν. ὧν ἡ πτώσις προπαρεσκεύασε καὶ τὴν τῶν Ἰωαννίνων ἄλωσιν.

*

Ἡ ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία Ἀθηνῶν ἅμα τῇ ἀπελευθερώσει τῆς πολυπαθοῦς τοῦ Πύρρου πατρίδος προέβη ἀμέσως εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν αὐτῆς ἔρευναν καὶ ἀνασκαφήν, εἰς ἡμῆς δ' ἔλαχεν ὁ εὐτυχὴς κληρὸς καὶ ἡ τιμὴ ν' ἀνασκάψω τὴν μεγάλην ποτὲ καὶ ἐνδοξον Νικόπολιν, εὐθὺς δ' ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν ἡρξάμεν ἔρευναν τὸ μέγα πρὸς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, παρὰ τὴν θέσιν «Μάζωμα», (ὅπου νῦν τὸ ἱχθυοτροφεῖον), νεκροταφεῖον, ὁπότεν ἄλλοτε ἐξήχθησαν λαξευταὶ μαρμάριναι λάρνακες, ἐξ ὧν μία, ὥραν φέρουσα παράστασιν τοῦ «Καλυδωνίου κάπρου», εὑρίθεται νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ Κωνσταντινουπόλεως.⁽¹⁾ Εὐθὺς μετὰ τινὰς ἡμέρας, τὴν 6 Ἰουλίου, ἀπεκαλύφθη κομπή *μαρμαρίνη* *λάρναξ* μὲ γλυπτικὸν διάκοσμον. ἤς ὅμως τὸ λίθινον κάλυμμα εἶχε θραυσθῇ ἤδη ἀπὸ πολλοῦ ὑπὸ τυμωρῶν, οὔτινες καὶ ἐσύλησαν αὐτήν. Παραπλεύρως δ' ὅμως κατὰ τὰς μεθεπομένους ἡμέρας, εἰς βάθος 2 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, εὑρομεν τάφον ἐκ πλακῶν λιθίνων, ἐντὸς τοῦ ὁποῦ ὑπῆρχον ὅαλινα σωληνοειδῆ ἀγγεῖα, κοπτῆρ σιδηροῦς ἐν σχήματι λόγχης, μικρὸν χαλκοῦν σκεῦος, λύχνοι τινὲς κοινοῦ τύπου καὶ τινα νομίσματα ῥωμαϊκὰ χαλκᾶ, ὧν ἐν τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ. Μετὰ ταῦτα ἀπεκαλύψαμεν καὶ ἄλλους τάφους, ὧν πολλοὶ πλινθόκτιστοι μὲ πολυάριθμα παρόμοια σχεδὸν κτερίσματα.

Τὴν δὲ 15 Ἰουλίου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ περὶ Νικοπόλεως κειμένου τοῦ Στράδωνος ἐπελήφθη τῆς ἀνευρέσεως τοῦ μεγάλου ναοῦ, ὃν κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον καὶ τὸν Δίωνα Κάσιον, ἀνῆγειρεν ὁ Αὐγουστος ἐπ' αὐτῆς τῆς θέσεως ἀκριδῶς ὅπου εἶχεν ἱδρύσει τὸ στρατηγεῖόν του κατὰ τὴν ἀξιωμαγμόνευτον ἐκείνην ναυμαχίαν. Ἡ θέσις αὕτη κατ' ἀμφοτέρους τοὺς συγ-

1) Ἰδ. Ἀρχ. Ἐφημ. 1911, σελ 186 κ. ἐξ.

γραφεῖς εὗρητο ἐφ' ὑψηλοῦ λόφου, ὁπόθεν ὁ Ὀκτάβιος ἐπεσκόπει πᾶσαν τὴν χερσόνησον καὶ ἀμφοτέρως τὰς θαλάσσας μετὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Ἀκτίου. Ὅντως δὲ μετὰ μακρὰν καὶ κο-

Εἰκὼν 2. Λάρναξ σεσυλημένη ἐν θέσει «Μάζωμα»

πιώδη ἔρευναν ἀνὰ πάντας τοὺς λόφους καὶ τὰ ὑψώματα τὰ ὑπὲρ τὸ Στάδιον τῆς Νικοπόλεως, τὰ κοινῶς ὑπὸ τὸ ὄνομα Μιχαλίτση γνωστὰ, (τὰ Κασσιώπεια τῶν ἀρχαίων), ἀνεκάλυψα

ὀρθογωνίους ἐπιμήκεις ὀγκολίθους, οἵτινες ὡς ἐκ τῆς διατάξεως αὐτῶν ἐπιστοποιοῦν, ὅτι μέγα τι κτίριον ἐκεῖ ὑπῆρχε καὶ δὴ αὐτὸς ὁ ἀναζητούμενος περιφανὴς τοῦ Αὐγούστου ναός. Προβάς δὲ εἰς τακτικὴν σκαφὴν τοῦ χώρου ἀνεύρον πλείστους ὁμοίους ὀγκολίθους, οἵτινες ἀπετέλουν τὸ θεμέλιον τοῦ μεγάλου κτιρίου, διότι δυστυχῶς ὁλόκληρον τοῦτο ἄνωθεν ἔχει τελείως ἐξαφανισθῆ, μὴδ' αὐτῶν τῶν θεμελίων διασωθέντων ἀρτίων, πλείστων λίθων ἀνατραπέντων καὶ μετακινήθέντων. Ἐντὸς δ' ὅμως τῶν χωμάτων ἀνευρέθησαν πλείστα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, οἷον σπόνδυλοι κιόνων, κιονόκρανα, τμήματα κορωνίδος, κέραμοι, ὀρθοκέραμοι καὶ τὰ παρόμοια, δι' ὧν δύναται τις σχεδὸν ἀσφαλῶς νάναπαραστήσῃ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὸ θαυμαστὸν τοῦτο τὸ πάλαι μνημεῖον. (Βλ. τῶν 3 καὶ 4.)

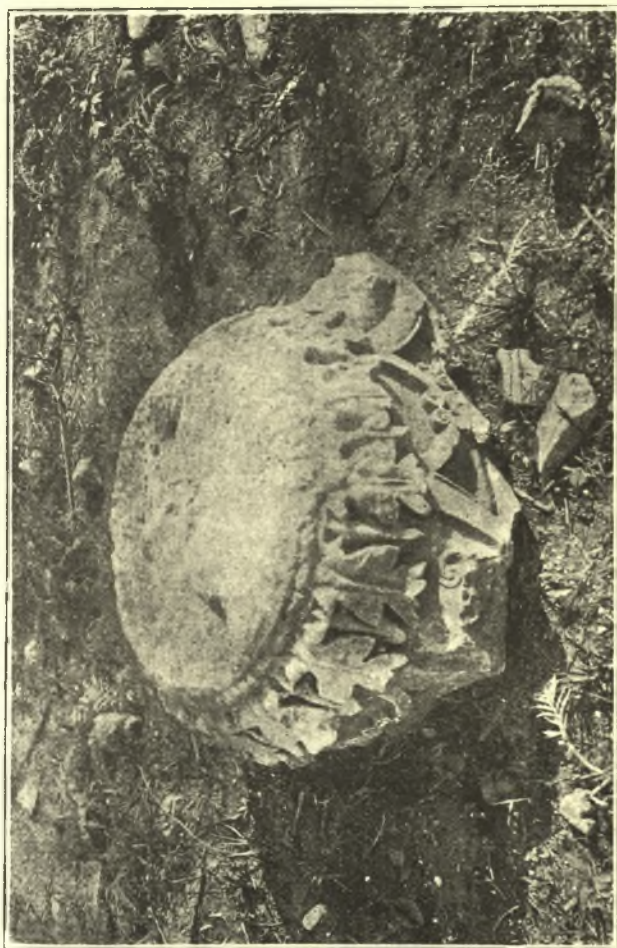
Κατὰ ταῦτα ὁ ναὸς οὗτος ἦν ῥυθμοῦ κορινθιακοῦ, οἱ δὲ κίονες αὐτοῦ ἔφερον ῥαβδώσεις μετὰ κανόνων, οἵτινες ἀπέχουσιν ἀλλήλων κατὰ 0,08 μ. ἡ δὲ περίμετρος τοῦ κίονος περὶ τὸ μέσον εἶνε περίπου 1.75 μ. ἐνῶ ἡ τοῦ κιονοκράνου βάσις ἔχει περίπου 0,75 μ., τοῦ ὕψους αὐτοῦ ἀνερχομένου εἰς 0,35 μ. Εἶνε δὲ κατεσκευασμένοι οἱ κίονες ἐκ λίθου λευκοῦ ἐπιχωρίου ἐν Ἡπείρῳ, ἐπιτεχισμένοι δὲ διὰ μαρμαροκονίας (stucco) ὡς οἱ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ τοῦ Διός, κλπ.

Τὸ σπουδαιότατον ὅμως πάντων ἦν ἡ ἀνεύρεσις μεγίστης λατινικῆς ἐπιγραφῆς ἐγκεχαρᾶμένης ἐπὶ λιθίνων δόμων ὕψους 0,75, μήκους δὲ διαφόρου. Τὸ μέγεθος τῶν στοιχείων εἶνε 0,31 μ. διήκε δὲ καθ' ὅλον τὸ μήκος τῆς ζωφόρου, περιθέουσα ὡς ταῖν ὁλόκληρον σχεδὸν τὸν ναόν. Πιθανώτατα δὲ αὕτη ἀνεφέρετο, ὡς εἰκάζω ἐκ τῶν ὀλίγων ἀνευρεθέντων τμημάτων αὐτῆς, εἰς τὸν ἰδρυτήν, εἰς τὴν νίκην αὐτοῦ καὶ τοὺς θεοὺς, εἰς οὓς ἦν ἀφιερωμένον τὸ κτίριον. Ὡς πρὸς τοὺς τελευταίους τούτους ὑπάρχει ἀσάφειά τις ἐν τοῖς χωρίοις τῶν μνημονευθέντων συγγραφέων, διότι ἐνῶ ὁ Στράβων ὁμιλεῖ περὶ ἱεροῦ Ἀπόλλωνος, ὁ Δίων Κάσσιος ῥητῶς ἀναφέρει, ὅτι ὁ Αὐγουστος ἀνιδρύσατο ναὸν εἰς Ποσειδῶνα καὶ Ἀρην, εἰς οὓς ὁμολογουμένως ὤφειλε τὴν νίκην. Καὶ ἐκ μὲν τῆς ἐπιγραφῆς οὐδὲν δύναμαι νὰ συναγάγω, ἀλλ' ἐκ

Εἰκὼν 3. Ἀνεργεθέντα θεμέλια τοῦ Ποσειδῶνος καὶ Ἱδρεως.

τινος νομίσματος τοῦ Ὀκταβίου, ὅπερ ἀνεκάλυψα ἐν Νικοπόλει καὶ οὗ ὑπάρχουσι βεβαίως πολλὰ ὅμοια. φέρεται ἐπὶ τῆς

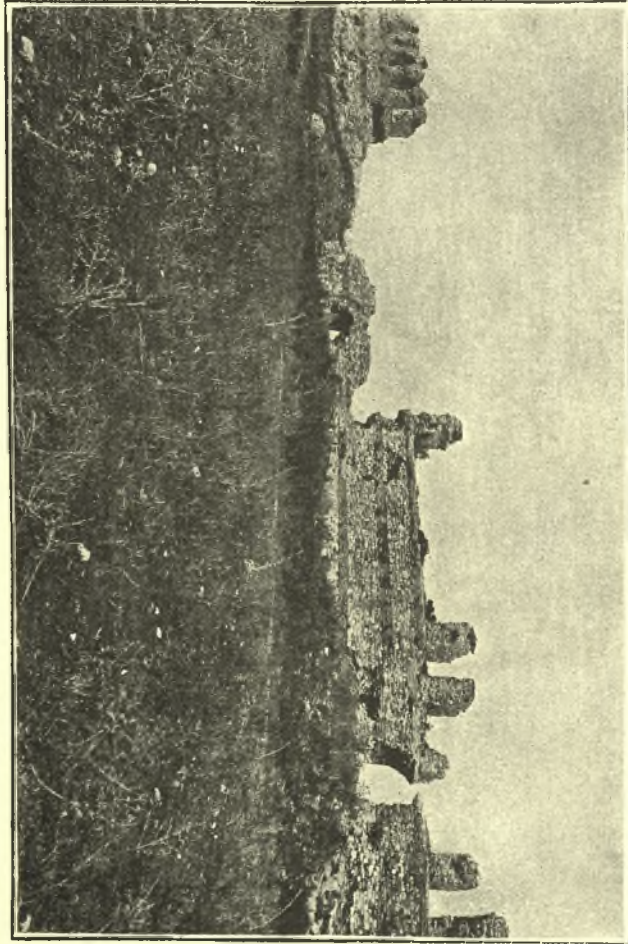

Εἰκὼν 4. Κιονόγραμμα ἐκ τοῦ ναοῦ Ποσειδῶνος καὶ Ἀφροδῖτις.

μῆκος μὲν ὅψεως ἢ εἰκὼν αὐτοῦ, ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας ἄγαλμα τοῦ Ποσειδῶνος, κρατοῦντος τρίαιναν, παραπλευρῶς δ' ἐν τῷ ἐξέργῳ: ΝΙΚΟΠΟΛΙΣ.

Ἰδοὺ δὲ τὰ ἀνακαλυφθέντα ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς γράμματα :
 MPERAT—C. REGI—IO—OC—F—VICT—AC.VM—
 PA—PARTA

Εἰκὼν 5. Μεσημβ. τείχος Νικοπόλεως, φέγων ἀνωθεν ἀριστεράς.

Αἱ διαστάσεις τοῦ ναοῦ δὲν δύνανται δυστυχῶς νὰ καθορισθῶσι μετ' ἀπολύτου ἀκριθείας ἔνεκα τῆς μεγάλης καταστροφῆς καὶ αὐτῶν τῶν θεμελίων λίθων, ὡς ἄνω εἴπομεν, ὧν πλεῖστοι μετεκομίσθησαν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν πρὸς ἀνοικοδόμησιν τοῦ

τείχους τῆς πόλεως. ὅπερ εἶχε μὲν ἀνεγείρει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὁ Αὐγουστος, ἀνῆκοδόμησε δὲ ὁ Ἰουστινιανὸς μετὰ τὴν τῶν Γότθων εἰσβολήν, καθ' ἃ ἀποδείκνυται ἐκ τῆς τεχνотροπίας καὶ τοῦ ὅλου τῆς κατασκευῆς τρόπου, ὅστις εἶνε ἐντελῶς ὅμοιος πρὸς τὰ τεῖχη τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἄλλων πόλεων, ὅπου σφίζονται βυζαντινὰ τῶν αὐτῶν χρόνων τεῖχη. Ἀλλ' ἐξ ὧν ὅμως ἡδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω, τὸ μὲν μῆκος τοῦ ναοῦ ἦν ὡσεὶ 56 μ., τὸ δὲ πλάτος 23 μ. (Εἰκὼν 5.)

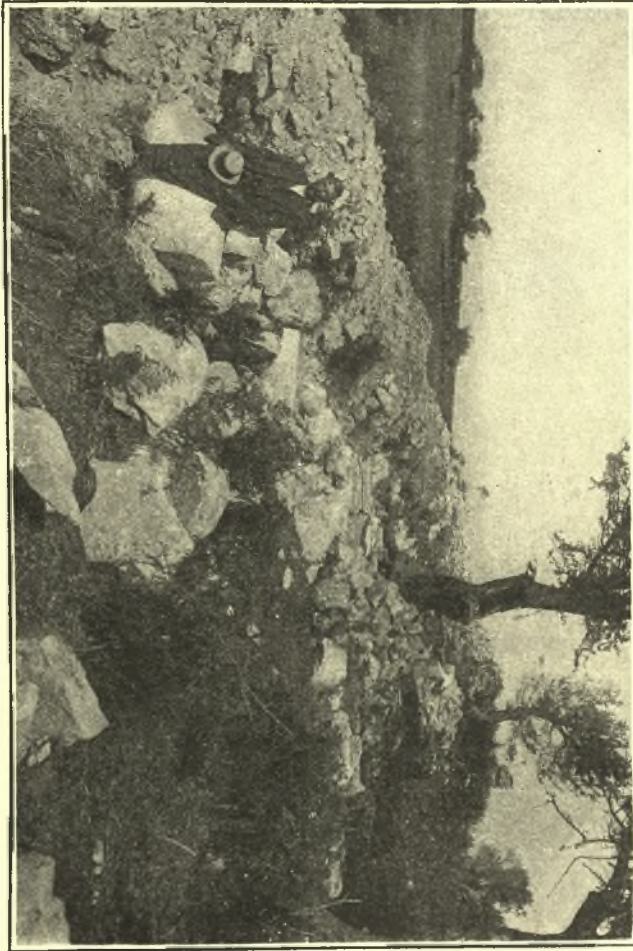
*

Μετὰ τοῦτο ἐπεδόθη ἐν τὴν περισυλλογὴν πάσης ἐπιγραφῆς καὶ παντὸς ἐν γένει ἀρχαίου λίθου, ἐγκατεσπαρμένων ἀνὰ τὸν ἀπέραντον τῆς Νικοπόλεως ἐρειπιῶνα. Πράγματι δὲ δι' ἐπιμόνου ἐργασίας περισυνελέγησαν παντοῖοι λίθοι καὶ ἐπιγραφαί, κιονόκρανα, θραύσματα ἐξ ἀγαλμάτων, πολλάκις ἀρίστης τέχνης, ἅτινα πάντα μετακομισθέντα ἐτοποθετήθησαν ἐν τῷ προκυλίῳ τοῦ ἐν Πρεβέζῃ Διοικητηρίου. Πολλὰς ἐπιγραφὰς εὗρον ἐντετειχισμένας ἐν τῷ μεγάλῳ τῆς Νικοπόλεως τείχει, τὰς ὁποίας ἄτε μὴ δυνάμενος νὰ ἐξαγάγω, ἀντέγραψα, εἰ καὶ πολλὰ ἦσαν ἔτι παλαιόθεν γνωστά.

Ὅγκωδὴ δὲ ἐπιγραφὴν περιέχουσαν ψήφισμα ἐπὶ δύο τεμαχίων τεθραυσμένων λίθων ἀναγεγραμμένην ἀνεῦρον ἐπὶ ὑψώματος παρὰ τὰς ἀψίδας τοῦ μεγάλου τῆς Νικοπόλεως ὑδραγωγείου. ὅπερ ἐξ ἀποστάσεως 80-90 χιλιομέτρων, ἀπὸ τῆς νῦν θέσεως «Ἁγίου Γεωργίου» παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀραχθόν, διωχέτευε ποτε ὕδωρ εἰς αὐτήν. Σκεφθεὶς δὲ ὅτι τὰ δύο μεγάλα ἐκεῖνα θραύσματα δὲν θὰ εἶχον κομισθῇ ἐκεῖσε μακρόθεν, διέταξα τὴν κατὰ χώραν ἀνασκαφήν, ὥστε δὲ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἦλθεν εἰς φῶς σειρὰ ὅλη κιόνων διαφόρου σχήματος, ῥυθμοῦ καὶ διαστάσεων. ἐν οἷς καὶ τινες ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ Ἀρεως. Πάντες οὗτοι οἱ κίονες ὡς καὶ μέγας ἀριθμὸς ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ἐπιτυμβίων κιονίσκων, ἐπιγραφῶν κλπ. μετηνέχθησαν φέρνεται καὶ ἐνῆκοδομήθησαν ἐν βίᾳ ἐκεῖ κατὰ τινα ἴσως βαρ-

δαρικήν ἐπιδρομήν, ὁπότε ὡς τεῖχος ἐχρησιμοποιήθη αὐτὸ τοῦτο τὸ κολοσσαῖον Ὑδραγωγεῖον. (Εἰκὼν 6.)

Εἰκὼν 6. Τὸ παρὰ τὸ ὑδραγωγεῖον ἀποκαλυφθὲν τεῖχος, ἐν ᾧ εἶσι ἐντετειχισμένοι κίονες, γιονόκρανα, ἐπιγραφαὶ καὶ παντοῖα ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη.

Μεταξὺ τῶν ἐντετειχισμένων μεταχίων ἐπιγραφῶν ἀνευρέθησαν καὶ τινὰ τῆς ἄνω μνησθείσης ἐπιγραφῆς, ἥτις ἀνέγραφε

πιθανῶς ἐργολαβίαν δημοσίου τινὸς κυρίου, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ὧδε δημოსιευομένων τμημάτων:

1) Λίθος λευκός, μήκους 0,33 πλ. 0,28. ὕψ. γραμμ. 0,015.
Ἐξέχον περιθώριον ἐκατέρωθεν.

ΕΡΓΑ	3) Τοῦ αὐτοῦ λίθου, μήκους
ΥΩΝΚΑΙ	καὶ πλάτους 0,27 μ.
ΤΑΚΑΤΑΤΟΥΗ	
ΤΙΤΟΙΟΥΤΩΔΙΚ	C
ΙΟΝΤΩΝΕΚΤΩΝΤΟ	H B
ΝΤΗΚΟΝΤΑΟΜΟΙΩC	ΝΤΗC N
ΟΝΗΓΛΕΙΟΝΙΧΡΟΝΩ	ΕΩCΤΟΔ
ΜΕΝΟΥ ΔΡΑΧΑΜC	ΝΗΓΕΙΘΗΚΟΤ
ΜΑΛΙCΤΑ ΕΥΤΟ	ΜΟΥΗΓΕΝΕΑC
ΟΛΟΜΕΝΩΤΩΝ	ΓΙΑCΜΕΤΕΥC
ΥΗΦΟΦΟΡΗ	ΩΝ ΜΗΤ
ΕΞΕΚΥΡΩ	ΙΓΙΑCΜΙ
	ΑCΑ

2) Τοῦ αὐτοῦ λίθου, μήκους 0,26 πλ. 0,29 μ.

ΟΝΗΔΑΚΤΥΛΩΝΔΥΟ	
ΥΡΩΜΕΝΟΝΤΟΙC	4) Τοῦ αὐτοῦ λίθου, μήκους
ΜΩΝΚΑΙΖΗΜΙ	0,15, πλ. 0,18 μ.
ΛΕΡΓΟΛΑΒΟΥC	
ΘΗΡΑCΜΗΓΛΕΙ	N
ΩΡΙCΜΕΝΟΥC	ΠΟΛΕΙ
ΤΩΝ ΑΥΤΩΝ	CΕΝ ΚΑΙ
ΜΕΤΑΒΑΙ	CΑΝ ΓΑΛ
ΑΙΤΟΥCΔΕ	ΜΗΝΟC ΑΡ
ΕΥΗCΚΑΙ	ΠΟ
CΜΑ	ΡΙ
CΩ	

5) Τοῦ αὐτοῦ λίθου, μήκους 1 μ. πλ. 0,42.

BO
 MATIC
 THKONTA
 - - - - -
 - - - - -
 Α Μ Μ Α Τ Ε Ω Σ Τ Η Σ Β Ο Υ Λ
 Τ Η Σ Β Ο Υ Λ Η Σ Κ Α Ι Τ Ω Ν
 Σ Τ Α Ε Π Ι Κ Α Γ Α Τ Η Ι
 Ι Η Θ Ε Ι Σ Ω Ν Ε Ρ Κ Α Ν Ω Ν
 Λ Θ Ω Σ Η Β Ο Υ Λ Η Ε Υ Ρ
 Σ Ε Β Ο Υ Ν Τ Ω Ν Τ Ε
 Ξ Ε Τ Η Β Ο Υ Λ Η Ε
 Ν Ε Χ Ε Ι Ν Τ Η Ν Ε Ξ Ε
 Ν Τ Α Σ Τ Ο Ν Σ Τ Ε Σ
 Τ Α Θ Η Ο Ι Τ Ε Β Υ Ι
 Ε Ν Χ Α Ρ Α Χ Θ Η
 Ε Π Ι Τ Η Σ Α Γ Ο Ρ Α Σ
 Λ Ε Ω Σ Γ Ν - - - - - Η Μ Ο Ι Ο Σ
 Φ Ι Σ Μ Α Ε Π Ι Μ - - - Α Ν Ε Χ Ο Ν
 Σ Ε Ω Σ Κ Α Ι Τ Η Σ Α Ν Α Σ Τ Α Σ Ε Ω Σ
 Α Τ Ο Ν Π Ε Ν Τ Η Σ Ο Ν Τ Α Ε Ξ Ε Κ Υ

*

Μετὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἐτράπηγν ἐπὶ τὴν ἐξερευνήσιν ἐτέρου ἐκτεταμένου λίαν πρὸς Α. τῆς Νικοπόλεως *Νεκροταφείου*, ἀκριβῶς δηλ. ἀντιθέτως τῆς παρὰ τὴν θέσιν «Μάζωμα» νεκροπόλεως καὶ μᾶλλον ἐγγὺς τοῦ χωρίου «Μύτικα», ὅπου ἐπέχει τὴν θέσιν τοῦ ἀρχαίου τῆς Νικοπόλεως λιμένος *Κομάρου*, διότι ἡ πόλις τοῦ Αὐγούστου εἶχε δύο μεγάλους λιμένας, ὧν εἰς οὗτος ἐπὶ τοῦ Ἰονίου καὶ ὁ ἕτερος ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ, ὅπου σήμερον ὁ λιμὴν «Βαθὺ» ἢ «Μαργαρωῶνα» κοινῶς καλούμενος καὶ ἐν ᾧ σφύζονται πολλὰ ἀρχαία λείψανα.

Ἐν τῇ δυτικῇ ταύτῃ νεκροπόλει ἀνώρυξα πλείους τῶν ἑκατὸν πενήκοντα τάφων, ὧν οἱ πλείστοι πλινθόκτιστοι, ἐπιχειρησμοὶ ἔσωθεν δι' ἀμμοκονιάματος, ἔχοντες δ' ἐν τῇ βάθει κοιλό-

Εἰκὼν 7. Εἰσόδος τύμβου παρὰ τὴν θάλασσαν «Μάζωμα»

τητας μὲν περὶ τὴν ὀσφὺν καὶ τοὺς πόδας τοῦ νεκροῦ, ἐξόγκωμα δέ τι πλίνθινον ὑπὸ τὴν κεφαλὴν, ὥστε οὗτος καὶ μετὰ θάνατον ἐν ἄκρῳ, ὡς ἐν νηδύμφῳ ὕπνῳ, νὰ διάγῃ ἀνέσει... Ἄνωθεν δ' οἱ τάφοι καλύπτονται δι' ὑπερμεγέθων πολλῶν λιθίνων πλακῶν, ὧν

τινες 1,30 μ. μήκους. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ λάθρακες (σαρκοφάγοι) λίθιναι καὶ μαρμάριναι, ἐφ' ὧν συνεσώρευον καὶ ἐπέχεον γῆν χυτὴν, ὡς ἐν τοῖς ἀπειραρίθμοις ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα διασωσόμενοις, προϊστοικοῖς τε καὶ ἱστορικοῖς τύμβοις πάντων τῶν χρόνων. (Εἰκ. 7.) ⁽¹⁾

Τοιοῦτοι τύμβοι ὑπάρχουσι πολυαριθμότατοι ἐν Νικοπόλει. Ἰδὲ δὲ περὶ τὰ τεῖχη αὐτῆς. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων ἀπαντῶσιν ὁμοίως καὶ τὰ παρὰ Ῥωμαίοις ἐν μεγάλῃ χρήσει κολουμβάρια, μικρὰ ἢ καὶ μεγάλα δηλ. θολωτὰ μνημεῖα, τετράγωνα κυκλικὰ ἢ ἑλλειψοειδῆ, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐθάπτοντο οἱ νεκροὶ οἰκογενείας ἢ γένους ὅλου, εἴτα δὲ μετὰ τινα ἔτι συγκομιζόμενα τὰ ὅστ' αὐτῶν ἐφυλάσσοντο, χωριστὰ ἐκάστου, ἐντὸς φωλεῶν ἢ κογχῶν, πέριξ ἐντὸς τῶν τοίχων κατεσκευασμένων. Πολλάκις ἐντὸς ἐνὸς τάφου ἀνεύρομεν τοὺς σκελετοὺς πολλῶν νεκρῶν. ταφέντων ἁλλεπαλλήλως κατὰ διαφόρους τοῦ χρόνου περιόδους, ἐκείνο δ' ὅπερ παρετήρησα σχετικῶς πρὸς τοὺς σκελετοὺς εἶνε ὅτι πάντα σχεδὸν τὰ κρανία αὐτῶν ἔχουσι σχῆμα ἐπίμηκες, ὡς τὰ κανονικὰ τῶν ἐλλήνων καὶ Ῥωμαίων, οὐχὶ δὲ στρογγύλα, ὡς τὰ τῶν Ἑπειρωτῶν. Περὶ τούτου δ' ὅμως πρέπει νὰ ποφανθῇ μετὰ ἐνδελεχῇ μελέτῃν εἰδήμων τις κρανιολόγος, πρὸς τοῦτο δὲ καὶ διεφύλαξά τινα ἐκ τῶν ὡς ἄριστα διατετηρημένων ἐν τῇ προχείρῃ τῆς Πρεβέζης Μουσείῳ, περὶ οὗ κατωτέρω.

Καὶ ἄλλοι μὲν τῶν νεκρῶν ἐκαίοντο ἐν πυρᾷ, ἄλλοι δ' ἐθάπτοντο, ὡς εἴθιστο κατ' ἀμφοτέρους τοὺς τρόπους καθ' ὅλην τὴν προϊστορικὴν καὶ ἱστορικὴν ἀρχαιότητα ἐν Ἑλλάδι καὶ ἄλλαχού. Ὑνεθάπτοντο δὲ μετὰ τῶν συνήθων παρ' ἀρχαίοις κτερισμάτων, ἅτινα ἐν Νικοπόλει, ἄλλοτε μὲν, ὡς ἐν πλουσίῳ σαρκοφάγοις, ἦσαν πολυτελῆ καὶ θαυμαστὰ ἔργα τέχνης, ἄλλοτε δέ, ὡς ἐν τοῖς ἀπειραρίθμοις πλινθοκτίστοις τάφοις, χαλκᾷ νομίσματα, λιχνάρια, χαλκοὶ δακτύλιοι, ὑέλιν' ἀγγεῖα καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἐν τούτοις καὶ μεταξὺ τῶν τάφων τούτων ὑπάρχουσί τινες περιέχοντες λόγου ἄξια καὶ περίτεχνα κτερίσματα, οἷον λύχνους καὶ πυξίδας μετὰ ἀναγλύπτων παραστάσεων, δακτυ-

(1) Κοινῶς μαγούλαις (tumuli) Ἰδ. Πρακ. Ἀρχ. Ἑτάφρ. 1911 σελ. 111.

λίους χρυσοῦς, σφραγιδολίθους ἐγχαράκιους κλπ. Πλείστοι τούτων περιέχουσι καὶ ἐπιγραφὰς ἐπιτυμβίους, ἐλληνιστὶ ἢ λατινιστί, ἐξ ὧν ἀνεῦρον περὶ τὰς τριάκοιτα. Ἴδου περιεργείας χάριν μερικαὶ τούτων:

1) ΤΙΒ . ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΟΝΗΣΙΜΟΣ ΟΡΑΝΤΩΝΕΥ ΕΡΓΕΤΗΣ ΕΤΩΝ Ν . ΧΑΙΡΕ ΣΙΜΟΣ ΟΝΗ ΥΙΟΣ ΕΤ .	7) ΤΙΒ. ΚΛΑΥΔΙ ΟΣ. ΑΚΤΙΟΣ ΕΤΩΝ ΞΕ ΧΑΙΡΕ
2) ΑΡΡΙΑ ΓΩΛ ΛΑ ΕΤΩΝ Ο ΧΑΙΡΕ	8) ΛΥΚΑΡΙ ΩΝ-Η ΧΑΙΡΕ
3) ΣΩΤΗΡΙΧΑ ΣΩΤΗΡΙΔΑ ΚΑΙ ΜΕΘΗΣ ΘΥΓΑΤΗΡ ΕΤΩΝ ΚΗ	9) SECVNDA V. AN. XXVI H. S. EI. VALE.
4) ΦΙΛΑΙ ΝΙΣ ΕΤΩΝ ΛΕ ΧΑΙΡΕ	10) ΚΛΑΥΔΙΑ ΔΟΤΑ ΕΤΩΝ ΙΓ ΧΑΙΡΕ ΚΛΑΥΔΙΑ ΣΑΤΟΡΛΕΙΛΑ ΕΤΩΝ Ε ΧΑΙΡΕ
5) ΜΥΣΑΕΥΣ ΣΙΜΑΚΙ VIX ANN XVII NVM NVI	11) ΑΤΤΙΚΗ ΕΤΩΝ ΙϚ ΧΑΙΡ
6) ΕΥΑΡΕ ΣΤΟΣ ΚΛΕΟΜΑ ΧΟΥ ΕΤΩΝ ΛΕ ΧΑΙΡΕ	12) ΦΙΛΙΤΙΩΝ ΦΙΛΗΤΟΥ ΥΙΟΣ ΕΤΩΝ Β ΧΑΙΡΕ

13) ΛΕΟΝΤΙΣ
ΠΥΡΙΧΟΥ
ΕΤΩΝ
Γ
ΧΑΙΡΕ

14) ΣΕΞΣΤ
ΟΣΡΟΥ
ΒΡΙΟΣ
ΡΟΥΦΟΣ
ΜΗΝ.ΙΑ

Ὡς πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην, τὴν ὑπ' ἀρ. 14, ἔχομεν τὸ ἐξῆς περιέργον καὶ σημειώσωμεν, ὅτι δηλ. ἐν τῷ τάφῳ, ὅπου ἦν ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, εὐρέθη ἀνέπαφον φυσικὸν ὧδον ὀρνιθος, οὗ περιεσώθη ἀκέραιον κέλυσος, διὰ μικρᾶς ῥωγμῆς ἐξατμισθείσης τελείως πάσης ἔσωθεν ὀργανικῆς οὐσίας. Ὡδὸν δεκαεξὶ καὶ πλέον αἰώνων ἐντὸς τάφου βρέφους!

Ἀλλ' ἰδιαιτέρας μνείας ἄξιοι εἶνε οἱ κεράμειοι λύχνοι, οἱ φέροντες ἀνωθεν ἀναγλύπτους παραστάσεις, ὧν ἡ ποικιλία καὶ ἡ ἐξοχος τέχνη καθιστᾷ αὐτοὺς ἀληθῆ καλλιτεχνήματα. Ἴδου δὲ καὶ συνοπτικὴ ὥδε ἀναγραφὴ τῶν σημαντικωτέρων παραστάσεων: (Εἰκὼν 8.)

1) *Μονομάχοι* (gladiatores), ὧν ὁ ἕτερος ὀρθίος, κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς μάχαιραν, ἀπειλεῖ τὸν ἀντίπαλον, ὅστις ἡττηθεὶς κεί-ται χαμαί, ἀπορρίψας καὶ τὴν ἀσπίδα· ὀπισθεν ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ κεραμέως: **ΣΠΙΟΚΙΑΡΙΟΥ**.

2) *Μονομάχοι*, ὧν ὁ ἕτερος ἐξ ἀριστερῶν, ὀρθίος καὶ κρατῶν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τὴν ἀσπίδα, ἀπειλεῖ μὲ τὸ ἐν τῇ δεξιᾷ ἐγχειρίδιον καὶ φονεύσῃ τὸν ἀντίπαλον, ὅστις κλίνας ἤδη ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ γόνατος, ἀμύνεται ἐπίσης διὰ τοῦ ἐγχειριδίου. Ὅπισθεν. . **ΛΕΑ**---

3) *Μονομάχοι* συμπλεκόμενοι ἐν ἀγῶνι. Τέχνης καὶ διατηρήσεως ἐξόχου.

4) *Μονομάχοι* μὲ μικρὰν παραλλαγὴν πρὸς τὰνωτέρω· ὀπισθεν: **ΣΠΩΚΙΑΝΟΥ**.

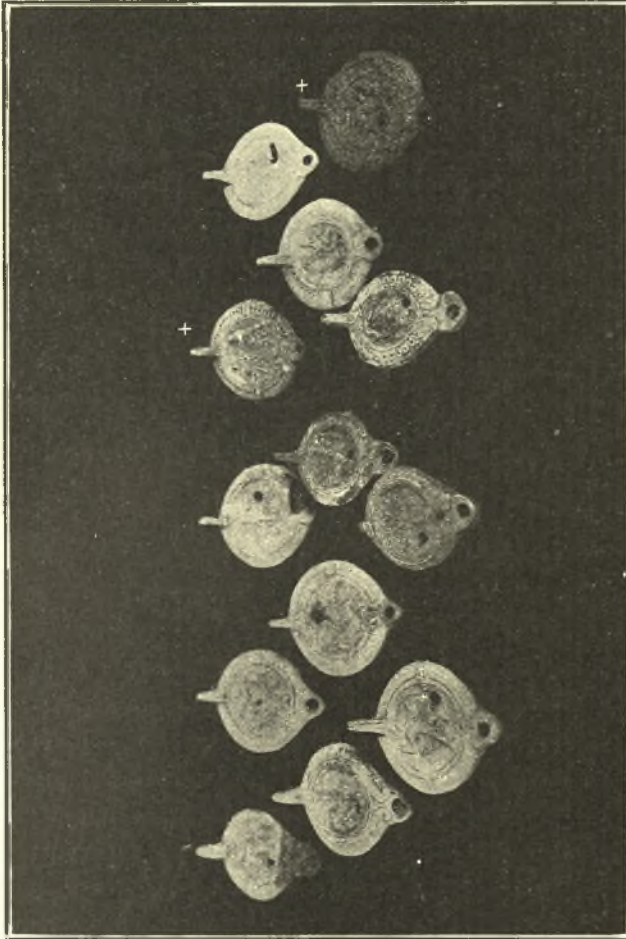
Τὰς παραστάσεις ταύτας διακρίνει θαυμασία ἐκ τοῦ φυσικοῦ ἀντιγραφὴ καὶ μεγίστη τοῦ σχεδίου ἀκρίβεια.

5) *Προσωπίδες σκηνικαί*.

6) *Νάρος γυμνὸς* μὲ προτεταμένον τὸ ἀνδρικὸν μόριον.

7) Ἡ Δήδη, ἣν ἐναγκαλίζεται ἐρωτικῶς καὶ μετὰ λαγνείας ὁ Ζεὺς, ὡς κύκνος. (διπλοῦν).

8) Νεαρὸς ἔφηβος κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς φιάλῃν ἄνωθεν

Εἰκὼν 8. Αὐγρὶ φέροντις ἀναγλύπτους παρασιτάσεις.

βωμοῦ, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς σύρων ἐκ τοῦ ἐμπροσθίου ποδὸς ἀμνὸν πρὸς θυσίαν. Τὸ ὅλον μετ' ἐξόχου τέχνης ἐξεργασμένον. Ὅπισθεν: ΚΡΗΣΚΕΛΙΤΟΣ.

9) Διόνυσος ἐν σχήματι παιδὸς γυμνοῦ κρατοῦντος διὰ τῆς δεξιᾶς σταφυλήν, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς θυρσὸν καὶ παρδαλὴν. Τέχνης ἀρίστης. Ὅπισθεν: Γ Α Ι Ο Υ.

10) Γυνὴ πεπλοφόρος κρατοῦσα διὰ τῆς ἀριστερᾶς ῥάβδον καὶ ἔχουσα τὴν δεξιὰν προτεταμένην ἐν σχήματι ἀνθρώπου ἑμιλοῦντος.

11) Ἥφαιστος, κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς σφύραν ἐπὶ τοῦ ἄκμωρος, τὴν δὲ ἀριστερὰν στηρίζων ἐπὶ σκῆπτρου.

12) Νίκη μὲ ἀναπεπταμένας πτέρυγας, κρατοῦσα διὰ τῆς δεξιᾶς στέφανον καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κλάδον φοίνικος.

13) Γελοιογραφικὴ παράστασις μονομάχου, ὡς εἶδος ἱππότου τῆς «ἐλεεινῆς μορφῆς» . .

14) Πάν σύρων ἐκ τοῦ ποδὸς τράγον καὶ κρατῶν τὸ λαγωδόν.

15) Ἔρως αὐλῶν ἐπὶ δελφίνος.

16) Λέων ὀρμῶν.

17) Προτομαὶ ἀνδρὸς πωγωνοφόρου καὶ γυναικὸς πεπλοφόρου ἀντιμέτωποι.

18) Ἀρεμὶς τοξεύουσα. Ὅπισθεν: Λ Ο Υ Κ Ι Ο Υ

19) Σφίγξ. Ὅπισθεν: С Ε Β Η Ρ Ο Υ

Καὶ ἄλλοι. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν λύχων ἐκτὸς τῶν τάφων εὗρομεν καὶ τὰ ἐξῆς ἔτι ἄξια λόγου κτερίσματα:

1) Πυξὶς πηλίνη (διαμέτρου 00,8 μ. περιφερείας, 0,25 μ. καὶ ὕψ. 00,6 μ.) φέρουσα ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας παραστασιν διονυσιακὴν, ἐν ᾗ διακρίνονται. ἀμυδρῶς δυστυχῶς ἐκ τῆς φθορᾶς τοῦ πηλοῦ, σάτυροι, βάνχοι, μαινάδες, παῖδες ἐν μέσῳ φυτῶν καὶ ἀνθέων μὲ θυρσοὺς, ῥόπαλα, κάνιστρα καὶ τὰ τοιαῦτα. Τὸ ὅλον θαυμασίως συντεθειμένον καὶ μετὰ μεγάλης καλλιτεχνικῆς δεξιότητος ἐξεργασμένον. Ἡ παράστασις διαλαμβάνει δώδεκα καὶ πλέον μορφάς, εἶνε δὲ διηρημένη εἰς οκτὼ αὐτοτελῆ σχεδὸν τμήματα ἢ συμπλέγματα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἰσομεγέθη. (Εἰκῶν 9.)

2) Ἀργυροῦς δακτύλιος μετὰ δακτυλιολίθου ἐξ αἱματίτου φέροντος ἐγγεγλυμμένον ἐπὶ τῆς ἀνώθεν ἐπιφανείας γυμνὸν ἄνδρα.

- 3) Ζεῦχος χρυσῶν ἐνωτίων, ἀποτελουμένων ἐκ δακτυλιδίων.
 4) Πολλὰ κομψότατα ὑάλινα φιαλίδια διαφόρου σχήματος καὶ μεγέθους.

Εἰκὼν 9. Πυξὶς πηλινὴ μὲ ἀναγλύπτους παρασιώσεις.

5) Πήλινον εἰδώλιον παριστῶν παῖδα γυμνὸν ὀκλαζζόντα ἐπὶ βράσειω στρογγύλῃ, ἐφ' ἧς παράστασις ἀνάγλυπτος λίαν ἐφθαρμένη, ἀλλὰ καλῆς τέχνης.

6) 3 δακτύλιοι ἀργυροὶ, ὧν ὁ εἷς μετὰ σφραγιδολίδου ἐγγχεράκτου. (Εἰκὼν 10.)

*

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐκτὸς τῶν τάφων ἀνευρέθησαν πλείω νομίσματα. Ἰδίως χαλκᾶ, λίαν δ' ἐφθαρμένα· ἐλάχιστα τούτων εἶνε ἀργυρᾶ ἢ σπάνια. Ἐκ τούτων ἀναφέρομεν τὰ ἑξῆς:

1) Πολλὰ χαλκᾶ νομίσματα φέροντα ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψews τὴν προτομὴν τοῦ Ὀκταδίου, ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας στέφανον μὲ τὴν λέξιν: ΑΚΤΙΑ.

2) Βυζαντινὰ νομίσματα χαλκᾶ διαφόρων αὐτοκρατόρων.

3) Χαλκοῦν νόμισμα τοῦ αὐτοκρ. Κλ. Σεπτίμου, φέρον ὀπισθεν περωτὴν Νίκην ἐπὶ τεθρίππου, ἐν δὲ τῷ ἐξέρῳ τὴν λέξιν: ΝΕΙΚΟΠΟΛΕΙΤΩΝ.

- 4) Ἀρχυροῦν νομ. τοῦ αὐτοκρ. Σεδῆρου.
 5) Χαλκοῦν νομ. τοῦ Ὀκταβίου, μετὰ κεφαλῆς κάπρου ὅπισθεν καὶ τῆς λέξεως: ΝΕΙΚΟΠΟΛΙΣ.

Εἰκὼν 10. Κτερίσματα ἐκ τῶν τάφων Νικοπόλεως ἐν τῷ μικρῷ Μουσεῖῳ Περβέρης.

- 6) Χαλκοῦν νόμισμα, ἐξ οὗ γυνή παριστῶσα τὴν Νικόπολιν μετὰ τὰ τεῖχη αὐτῆς ἐν εἶδῃ πόλου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ὅπισθεν δὲ τράπεζα μετὰ στέμματα ἄνωθεν ἢ λέξις ΙΕΡΑ.

Πάντα ταῦτα τὰ εὐρήματα μετεκόμισα εἰς Πρέβεζαν καὶ ἐτοποθέτησα ἐντὸς ὁματίου, λίαν εὐγενῶς παραχωρηθέντος μοι ὑπὸ τῆς Διοικήσεως Πρεβέζης ἐν αὐτῇ τῇ Διοικητηρίῳ. Δαπάναις δὲ τῆς Γεν. Διοικήσεως Ἡπείρου κατεσκευάσα δύο μεγάλας κομψὰς θήκας, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐταξινόμησα πᾶν ὅ,τι ἐκλεκτὸν ἀντικείμενον προῆλθεν εἰς φῶς ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν Νικοπόλεως, οὕτω δὲ συνετελέσθη μικρὸν Μουσεῖον, ὅπερ θὰ χρησιμεύσῃ ἐν τῇ μέλλοντι ὥς πυρὴν πρὸς συγκρότησιν μεγάλου Μουσείου ἡπειρωτικοῦ.

*

Μετά τὴν ἐξερεύνησιν τῆς δυτικῆς ταύτης Νεκροπόλεως ἐτράπην ἐπὶ τὴν ἔρευναν πολλῶν ἄλλων ἀρχαιολογικῶν χώρων καὶ ἐρείπων τῆς Νικοπόλεως. Οὕτω περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου ἀνέσκαψα τὸν πρὸς Α. τοῦ ἀνωτέρω Νεκροταφείου χώρον, κοινῶς «Μαυρόλογγον» καλούμενον, ὅπου ὑπῆρχον σπόνδυλοι κiónων καὶ ἄλλοι λίθοι ἀρχαῖοι. Μετά τινων ἡμερῶν ἐργασίαν ἀπεκαλύφθη σειρὰ βάσεων κiónων μετὰ σπονδύλων κiónων ἐπ' αὐτῶν ἐντὸς δὲ αὐτῶν χάρος ἐπίπεδος δι' ἀμμοκονιάματος ἐστρωμένος, ἐφ' οὗ ἔχνη μωσαϊκοῦ. Πρὸς τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦτου ἀνεύρομεν κιονίσκον ὀρθόν, ἐνὸς μέτρου ὕψους περὶ τὴν βάσιν τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε μέγας σωρὸς τέφρας μετὰ ὀστέων ζῶων, (βοῶν, προβάτων κλπ.), λυχνίων, ὀστεινῶν βελονῶν κλπ. Προφανῶς πρόκειται περὶ βωμοῦ ἢ ἐσχάρας πλούσιας ἐπαύλεως, ἣς τὸ περιστύλιον ἀποτελεῖτο ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων κiónων καὶ τοῦ μωσαϊκοῦ, περὶ τὴν ἐσχάραν τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον πλείστα τεμάχια φύρδην μίγδην ἐρριμμένα πιθανόν ὑπὸ τῶν χωρικῶν, οἵτινες καλλιεργοῦντες τὸν ἀγρόν, ἀπέρριψαν ταῦτα πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο.

Μετά τὴν ἐργασίαν ταύτην προέδωκεν εἰς τὴν ἀνασκαφὴν ἀρχαίου χώρου ἐφ' ὁψηλοτάτης θέσεως, ἄνωθεν τῆς μεγάλης Δεξαμενῆς τῆς πόλεως, κοινῶς «Βασιλόσπιτο» καλούμενου. Καὶ ἐν αὐτῇ ἀνευρέθη ὁμοίως σειρὰ μαρμαρίνων κiónων, οἵτινες ἔκειντο ἐκτάδην τετραυσμένοι παρὰ τὰς βάσεις αὐτῶν· οἱ κiónες οὗτοι ἔχουσι μήκος μὲν περὶ τὰ 3 μ. περίμετρον δὲ κατὰ τὴν βάσιν ποικίλλουσιν μεταξὺ 0,50—0,34 μ. Ἡ αὕτῃ ποικιλία

ὕπάρχει καὶ εἰς αὐτάς τὰς βάσεις, ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ὧν τὸ μέγεθος ἐπίσης εἶνε διάφορον, ἐξ οὗ εἰκάζω ὅτι ἐλήφθησαν παρ' ἄλλων ἀρχαιοτέρων κτιρίων ἢ μετ' ἀμελείας ἐν χρόνοις παρακμῆς ἐποιή-

Εἰκὼν 11. Ἀνατ. πλάτη τοῦ περιστερίου ἐν θέσει «βασιλόπου».

θησαν. Οἱ κίονες εἶνε λελειασμένοι, ἄνευ ραβδώσεων, τὸ δὲ μετὰ τῶν βάσεων αὐτῶν θεμέλιον σχηματίζει μέγα τετράγωνον περι-
στύλιον, οὗ αἱ διαστάσεις ἔχουσιν ὡς ἑξῆς: (Εἰκὼν 11 καὶ 12.)

Μήκος ἀπὸ Β. πρὸς Ν. 12,78 μ. ἀπὸ Α. πρὸς Δ. 15,68 μ.
Πέριξ τοῦ τετραπλεύρου τούτου περιστυλίου ὑπῆρχον **δωμάτια**,
ὡς εἴθισται πάντοτε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, πρὸς Δ. δὲ καὶ Ν. ἀπε-

Εἰκὼν 12. Δυτ. πλευρὰ περιστυλίου ἐν θέραι «Βασιλόσπιτο»· τὸ παρὰ τὸ σημεῖον † ἀντικείμενον
εἶναι ὁ μαρμάρινος πίδαξ.

καλύφθη μέγα **μουσεῖωμα**· τὰ δωμάτια ταῦτα εἰσὶ κατεστραμ-
μένα, ἥ δὲ οἰκοδομία αὐτῶν ἀποτελεῖται ἐξ ὕλικου ἀρχαιοτέρου,
ἐκ λίθων, κεράμων, κιονίσκων τεθραυσμένων καὶ παντὸς ὅ, τι πρό-

χειρον ὑπῆρχεν, ὥστε ὡς οἱ κίονες καὶ αἱ βάσεις τοῦ περιστυλίου καὶ ταῦτα ἀποδεικνύουσιν ἐργασίαν μεταγενεστέρων χρόνων καὶ ἀμελῆ. Ἐντὸς τῶν τοίχων καὶ τῶν χωμάτων ἐν γένει τῶν δοματίων καὶ τοῦ περιστυλίου εὐρέθησαν ἐπιγραφαί τινες καὶ ἄλλα λίθινα ἀντικείμενα, ἐξ ὧν ἀναφέρω τὰ ἑξῆς:

1) Ὑγδίων μαρμάρινον μὲ προχοήν, ὡς τὰ τῶν φαρμακοποιῶν.

2) Μαρμάρινον κατασκευάσμα περιέργου σχήματος καὶ χρήσεως.

Εἶνε τοῦτο κοῖλον τετράγωνον σκεῦος μὲ καμπύλας γωνίας καὶ μὲ πλευρὰς ἐλλειψοειδῶς πρὸς τὸ κέντρον εἰσεχούσας, ἐν τῇ μέσῳ δὲ ἀνυψοῦται, ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου, κιονίσκος μετὰ ἰωνικοῦ κισνοκράνου, διάτρητος μέχρι τῆς βάσεως. Ἐπίσης ἐπὶ τῶν πλευρῶν ὑπάρχουσι δύο ἕτεραι κάθετοι ὀπαί, ἐξ οὗ εἰκάζω ὅτι τὸ ἀντικείμενον τοῦτο θὰ ἦτο πίδαξ τῆς ἢ μηχανήμας ὁμοίας χρήσεως. Ἡ κατασκευὴ αὐτοῦ εἶνε λίαν ἐπιμελελημένη, διότι ἡ ἐπιφάνεια ἔσωθεν εἶνε λειοτάτη, ἔξωθεν δὲ φέρει ἄνωθεν καὶ κάτωθεν ὀριζοντίους ταινίας λελαξευμένας ἐπὶ τοῦ μαρμάρου. (Εἰκὼν 12.)

Τί ἦτο δ' ὅμως τὸ μέγα τοῦτο κτίριον μὲ τὸ περιστύλιον καὶ τὰ δομάτια; Ἦτο πλουσία τις ἔπαυλις ἢ ἀνάκτορον; Ἄλλ' ἐκ τῆς θέσεως τῆς περιδλέπτου, ἄνωθεν τῆς δημοσίας μεγάλης Δεξαμενῆς καὶ Κρήνης, μᾶλλον πιστεύω ὅτι ἦτο τοῦτο Ἀγορά, τὴν γνώμην δὲ ταύτην ἐνισχύουσι καὶ τὰ πέριξ ἀποκαλυφθέντα μνημεῖα καὶ ἐρείπια.

Ὀλίγον δηλ. πρὸς Ν. τοῦ περιστυλίου ἀπεκαλύψαμεν σειρὰν μεγάλην τετραπλεύρων βάσεων, λίαν ἐπιμελελημένης ἐργασίας. ἐξ ὧν μία, τέλειος κύβος μὲ τὰς πλευρὰς πάσας δῆλον ὅτι ἴσας. (0,75 μ.) φέρει ἐκ τῆς ἀνατολικῆς προσόψεως τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν:

Η ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟΣ
ΝΕΙΚΟΠΟΛΕΙΤΩΝ
ΕΥΝΟΙΑΣ ΕΝΕΚΑ

Τὰ γράμματα εἶνε ὠραία καὶ καλονικιά. Περὶ δὲ τὴν πρὸς Ν. ταύτης δευτέραν ὁμοίαν βάσιν ἀπεκαλύφθη δάπεδον λίθινον κα-

λῶς ἐστρωμένον διήκον μέχρι τῆς πρώτης μετὰ τοίχων δι' ἀμμοκονιάματος ἐπικεχρισμένων.

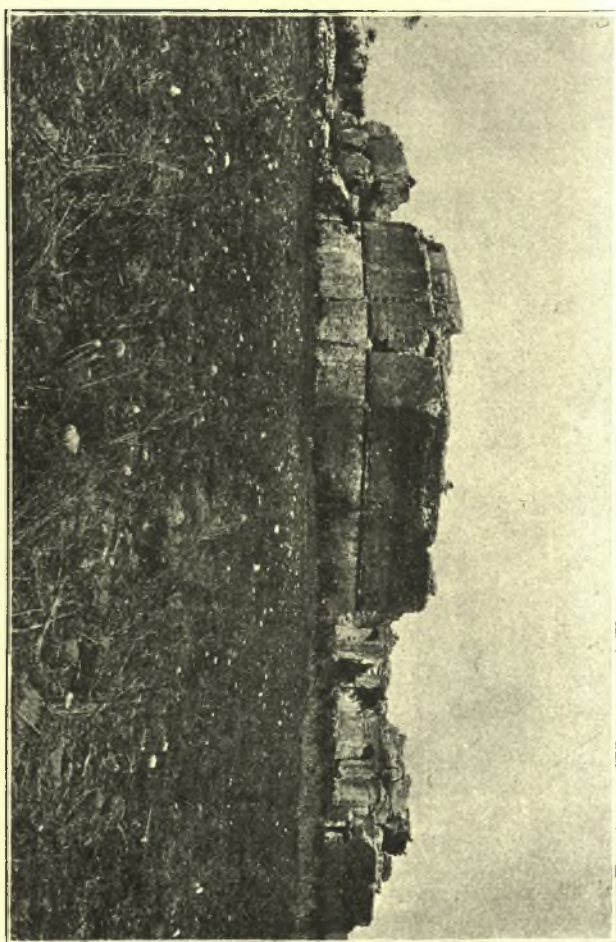
Πρὸς Δ. δὲ τοῦ περιστυλίου ὑπάρχουσι θολωταὶ τινες κόγχαι, αἵτινες φέρουσι πλουσιωτάτην διακόσμησιν, λίαν δυστυχῶς ἐφθαρμένην. Καὶ ἐν μὲν τῷ ἀνωτάτῳ θόλῳ ὑπάρχουσιν ἱχνή τοιχογραφιῶν (πηγὰ, ἱσως ταῶ κλπ.), κάτωθεν δὲ τούτων διαφαίνεται ἐκ τοῦ καταπεσόντος ἐνιχθοῦ ἀμμοκονιάματος, στρώμα ψηφιδωτοῦ. Κατωτέρω δέ, οἶονεὶ ὥς πλαίσιον τῶν τοιχογραφιῶν, σειραὶ κογχυλίων μετὰ πολλῆς τέχνης κατὰ σειρὰν προσκεκολλημέναι. Ἀνασκαφάντες δὲ τὸν περὶ αὐτάς χώρον παρετηρήσαμεν θυρίδας καὶ ἀψίδας. Τί νὰ ᾔτο τὸ κτίριον τοῦτο εἶνε ἄδηλον, ἀλλ' ἐγὼ εἰκάζω μὴ τι πρόκειται περὶ Κρήνης. Ἐκ πάντων τούτων συνάγει τις ὅτι ὁλόκληρος ὁ χώρος οὗτος δὲν ἦτο ἰδιωτικόν τι κτῆμα ἢ ἔπαυλις, ἀλλὰ τόπος δημόσιος, αἱ δὲ μαρμαρίναι ἐκεῖναι βάσεις θὰ ἔφερον ἀνδριάντας ἀνδρῶν μεγάλως τὴν πόλιν τοῦ Αὐγούστου εὐεργετησάντων.

*

Κατὰ τὸν τελευταῖον τῶν ἀνασκαφῶν μῆνα, τὸν παρελθόντα Ὀκτώβριον, ἠρευνήσα μέγала τινα κτίρια, δύο ἰδίως γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Μπούφη» καὶ «Μπεντένια», τῶν ὁποίων ὁ ὄγκος, ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ ἡ θαυμαστὴ ἀρχιτεκτονικὴ διάταξις μοι εἶχον ἐμποιήσει ζωηρὰν ἐντύπωσιν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον εὐρίσκεται παρὰ τὸ μέγα Ὑδραγωγεῖον καὶ ἐντελῶς πλησίον τοῦ δυτ. Νεκροταφείου, διότι πλείστους τάφους ἀνωρύξαμεν περὶ αὐτό, ἔχει δὲ σχῆμα πικμεγιόστου ὀρθογωνίου τετραπλεύρου, ἔσθην δὲ περιέχει μέγαλὴν καὶ ὠραιστάτην αἵθουσαν, κοσμουμένην πανταχόθεν ὑπὸ νυμφῶν ἢ κογχῶν, αἵτινες ἦσαν ποτε ἐπενδεδυμένοι διὰ μαρμαρίνων πλακῶν, περιεῖχον δὲ βεβαίως ἀγάλματα. (Εἶκ. 13). Τί ἦτο τὸ λαμπρότατον τοῦτο κτίριον καὶ πρὸς τί ἐχρησιμοποιεῖτο; Ἰδοὺ ἐρώτημα, ὅπερ ἀνὰ πᾶν βῆμα ἐκσπᾶται ἀπὸ τὰ χεῖλη τοῦ ἐν Νικοπόλει ἐρευνητοῦ, διότι πληθὺς ὅλη τοιούτων κτιρίων, τελείως κατερειπωμένων, ἀναμένουσι τὴν λύσιν τοῦ προαιωνίου μυστηρίου των . . . Τὸ ὄνομα «Μποῦφ» ἢ «Μπούφη» ἀφ' ἐτέ-

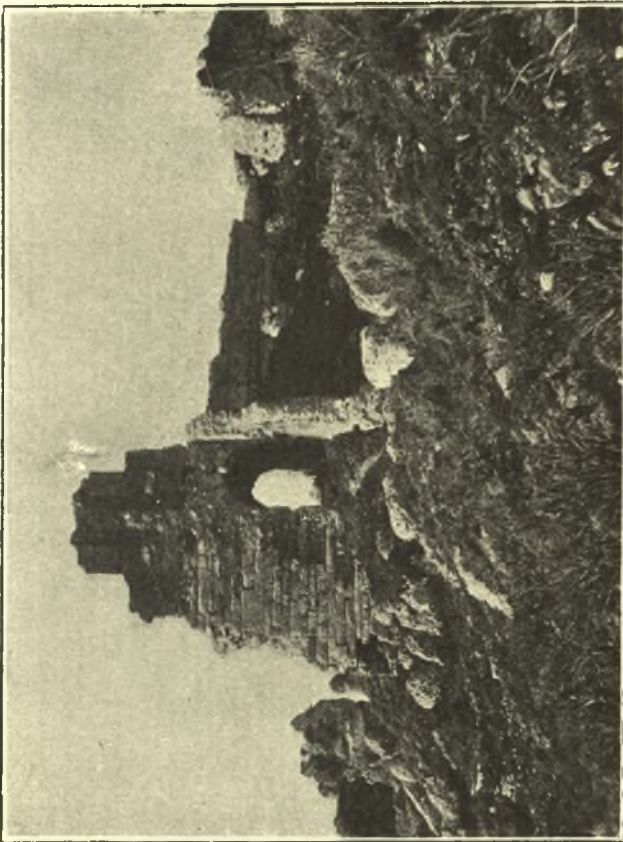
ρου οὐδὲν ἡμᾶς διδάσκει. Ὁ λαὸς δίδει πολλάκις τὰ γελοιωδέστερα ὀνόματα εἰς τὰ σημαντικώτατα τῶν Μνημείων καὶ ὀνομάζει ἐν Ἀθήναις «Φανάρι τοῦ Διογέους», τὸ περικαλλέστατον

Εἰκὼν 13. Ἐρείπια τοῦ κολλουσιαίου κτιρίου, τοῦ κοινῶς «Μπούρη» καλούμενου.

τοῦ Λυσικράτους χορηγικὸν μνημεῖον, «Φυλακὰς τοῦ Σωκράτους» δὲ προϊστορικὸν ἐν βράχῳ λελαξευμένον ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Μουσαίου οἶκημα. Ὅμοίως ἐν Νικοπόλει τὸ μέγα ἀμφιθέατρον

ὀνομάζει «Κιλιφί», (Εἰκ. 14) τὸ μικρὸν θέατρον «Σκοτεινὴ» (ἐκ τῶν σκοτεινῶν κάτωθεν ὑπογείων διαδρόμων), «Βαγένια» τὴν Δεξαμενὴν-ἐκ τῶν ἐν εἵδει πύθων θολωτῶν αὐτῆς δωματίων-«Καράβι» τὸ Στάδιον ἐκ τοῦ ἐν εἵδει σκάφους σχήματός του κλπ. κλπ.

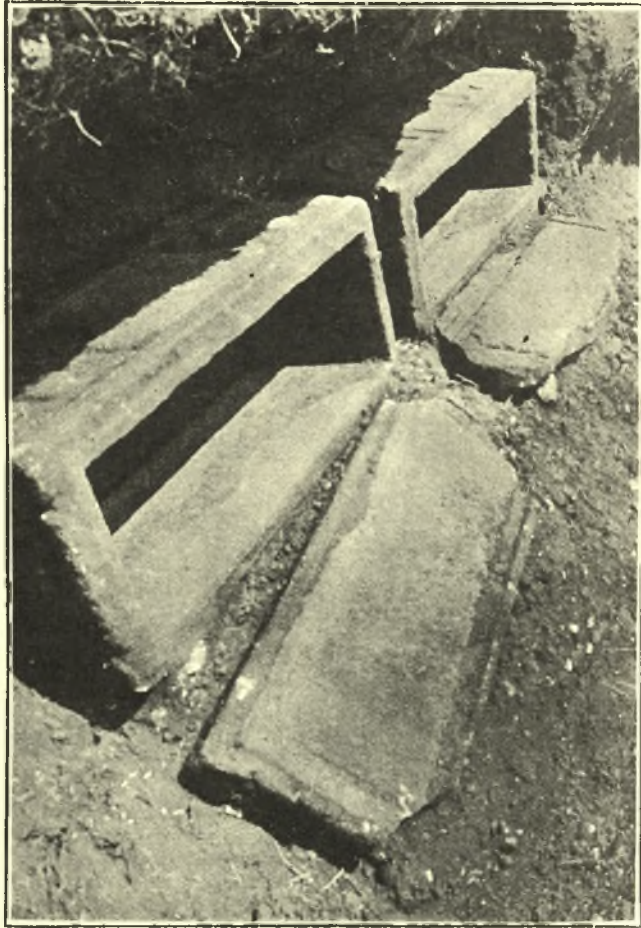
Εἰκὼν 14. Ἡ δευτ. εἴσοδος τοῦ μεγάλου θεάτρου.

Ἀλλὰ «Μπούφη» δὲν ἠδυνήθηεν νὰ μάθω διατίποτε ὠνομάσθη τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦτο κτίριον, ὅπερ βεβαίως θὰ ἦτο Ἀνάκτορον τι ἢ Λέσχη ἢ πιθανώτατα Βουλευτήριον, διότι μᾶλλον πρὸς τοιοῦτόν τι ὥς ἄριστα προσφέρεται ἡ βλῆ αὐτοῦ διάταξις.

Τοῦ δ' ἐτέρου τῶν κτιρίων, ὅπερ ὁ λαὸς ὀνομάζει «Μπεν-

τένια», δηλ. φυλακὰς, εὐθύς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐν αὐτῷ σκαφικῆς ἐρεῦνης, ἀνεῦρον καὶ καθώρισε τὸν τε προσωρισμὸν καὶ τὸ ὄνομα, διότι ἀφ' ἐνὸς τὸ τοξοειδὲς σχῆμα πάντων

Εἰκὼν 15. Σιδηροτόμος μαρμαῖονος ἐν θέσει «Μύζωμα».

τῶν δωματίων, ὡς καὶ τὸ θολωτὸν τῆς στέγης αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου οἱ ἀνὰ πάντας τοὺς τοίχους κἀθετοὶ αὐλακες, ἐν οἷς ἦσαν ποτε προσηρμοσμένοι ὑδροσωλήνες καὶ τὸ δι' ἀνασκαφῆς ἀποκαλυφθὲν ἐν πολλοῖς δωματίοις ψηφιδωτὸν δάπεδον πιστοποιοῦσι διὰ

τοῦ μᾶλλον ἀναμφισβητήτου τρόπου ὅτι πρόκειται περὶ Βαλα-
ρείου, ὕπερ, ὥς ἐκ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς κομψότητος αὐτοῦ θὰ
ἦτο τὸ ἄριστον τῶν ἐν Νικοπόλει. Κεῖται δὲ τοῦτο πλησιέστατα
πρὸς τὸ Μέγα ἀμφιθέατρον καὶ πρὸς ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ τῆς
ἀγοῦσης ἀπὸ Πρεβέζης εἰς Ἰωάννινα, ὁδοῦ, ἣτις διασχίζει ἢ
μᾶλλον διχοτομεῖ ὁλόκληρον τὴν Νικόπολιν καὶ ἣς ἡ κατασκευὴ
ἐγένετο αἰτία ἀποκαλύψεως καὶ συλήσεως πλείστων τάφων καὶ
μνημείων αὐτῆς.

Τέλος κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας ἐπανήλθον πάλιν ἐπὶ τὴν
ἔρευναν τῆς πρώτης παρὰ τὴν θέσιν «Μάζωμα» νεκροπόλεως.
ἐν ἣ παρὰ τοὺς πρώτους ἀνορυχθέντας τάφους ἀπεκαλύψαμεν
δύο μαρμαρίνας λάρνακας, ὧν ἑκατέρας τὸ μὲν μῆκος εἶνε 2,18
μ. τὸ πλάτος 0,90 μ, τὸ δὲ ὕψος 0,86. Ἡ διακόσμησις αὐτῶν
εἶνε ἀπλή, φέρουσι δηλ. ἐπὶ τῆς κυρίως ὀψews ἐν τῷ μέσῳ εἶδος
τι τετραγωνικοῦ θυρεοῦ, ἐφ' οὗ ἐπιτύμβιος ἐπιγραφὴ, ἑκατέρω-
θεν δ' αὐτοῦ καμπύλαι γλυφαὶ ἐν σχήματι ταινιῶν.

Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς α' λάρνακος φέρεται ἡ ἐπιγραφὴ: (Εἰκ. 15).

ΞΑΝΘΟΣ
ΕΤΩΝ Ξ
ΧΑΙΡΕ
Τ. Ι. ΚΛΑΥΔΙΟΣ
ΝΙΚΑΝΔΡΟΣ
ΕΤΩΝ ΜΕ
ΧΑΙΡΕ

Ἐπὶ δὲ τῆς β'

ΚΛΑΥΔΙΑ
ΔΟΤΑ
ΕΤΩΝ ΙΓ
ΧΑΙΡΕ
ΚΛΑΥΔΙΑ
ΣΑΤΟΡΛΕΙΛΑ
ΕΤΩΝ Ε
ΧΑΙΡΕ

*

Τοιαύτη, ἐν συντόμῳ ἢ ἐν Νικοπόλει πρώτη αὐτῇ ἐν ταῖς, Τύχῃ ἀγαθῇ ἀπελευθερωθεῖσαις ἐλληνικαῖς χώραις ἀνασκαφή, ἣς ὁ ἀμητὸς ὑπῆρξε λίαν πλούσιος καὶ ἀξιολογώτατος, τοιοῦτος δὲ ὥστε νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἐν τῇ μέλλοντι συνεχῇ καὶ ἐνδελεχῇ ἐξακολούθησιν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης τῆς μεγάλῃς τοῦ Αὐγούστου πόλεως. Ὑπολείπονται ἔτι πλεῖστα καὶ σπουδαιότατα μνημεῖα πρὸς ἐξερεύνησιν καὶ αὐτῶν δὲ τῶν πέρυσιν ἀνασκαφέντων ἢ ἔρευνα οὐδαμῶς εἰσέτι συνετελέσθη, διότι καὶ χρόνος μακρὸς καὶ χρῆμα πολὺ ἀπαιτεῖται πρὸς τοιαύτας κολοσσιαίας ἐργασίας. Εὐτυχῶς δ' ὅμως ἡ ἡμετέρα Ἑταιρεία μετὰ μεγίστης προθυμίας ἐψήφισε καὶ διὰ τὸ τρέχον ἔτος πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν ἐργασιῶν πίστωσιν, ἡ δὲ Γεν. τῆς Ἡπείρου Διοίκησις καὶ πᾶσαι αἱ ἐν Πρεσβείᾳ ἀρχαὶ θέλουσι καὶ πάλιν παράσχει μοι πᾶσαν τὴν ἡθικὴν αὐτῶν συνδρομήν, ἣς ἔτυχον καὶ κατὰ τὸ παρελθόν ἔτος, ἐφ' ᾧ καὶ δημοσίᾳ ἐκφράζω νῦν ἀπὸ τῶν ἐπισήμων τούτων σελίδων τῶν «Πρακτικῶν» τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας τὴν θερμοτάτην εὐγνωμοσύνην μου.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 5 Μαΐου 1914

ΑΛΕΞ. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ,
Σύμβουλος τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας κλπ.